

Wielkomorawsko-panońskie *Opowiadanie o przełożeniu ksiąg*

Ryszard Grzesik

Instytut Sławistyki PAN, Warszawa–Poznań
grzesik@man.poznan.pl

SŁOWA KLUCZOWE: *Powieść lat minionych*, misja Cyryla i Metodego, tradycja wielkomorawsko-panońska, kronikarstwo i hagiografia Europy Środkowej

W *Powieści lat minionych* pod rokiem 6406 od stworzenia świata, czyli 898 r. od narodzenia Chrystusa, czytamy: „Бѣ единъ языкъ словѣнескъ: словѣни, иже сѣдяху по Дунаеви. Их же прияша угри, и морава, и чеси, и ляхове, и поляне, яже нынѣ зовомая Русь. Симъ бо первое преложены книги, моравѣ, яже прозвася грамота словѣнская, яже грамота есть в Руси и в болгарѣх дунайскихъ”¹. Dalej dowiadujemy się, że książęta schrystianizowanych już Słowian, Rościsław, Świętopełk i Kocel, posłali do cesarza Michała poselstwo, prosząc go o przysłanie misjonarzy znających język słowiański. Ten posłał do nich dwóch synów Leona sołuńskiego, Metodego i Konstantyna, a obszerny dialog między władcą a wysyłanymi misjonarzami znajdujemy już w *Legendzie panońskiej*. „Сима же пришодъшема, начаста съставливати писмена азъбуковъная словѣньски, и преложиста Апостоль и Еуангелъе. И ради быша словѣни, яко слышиса виличъя божья своимъ языкомъ. Посем же преложиста Псалтырь, и Охтаикъ, и прочая книги”². Następnie latopisarz opisuje opór Niemców, którzy podnosili, że żaden język nie jest

¹ *Повесть временных лет*, т. 1, изд. Д. С. Лихачев, перевод. Д. С. Лихачев, Б. А. Романов, ред. В. П. Адрианова-Перетц, Москва–Ленинград 1950 [dalej cyt.: ПВЛ], s. 21.

² *Ibidem*, s. 22.

godzien posiadać swoich liter z wyjątkiem hebrajskiego, greckiego i łacińskiego, w których to językach Piłat napisał na krzyżu Pańskim. Za nauką braci opowiedział się papież. Konstantyn udał się do Bułgarii, zaś „Методий оста в Моравѣ. Посем же Коцель князь постави Мефодья епископа въ Пании, на столѣ святого Онѣдроника апостола, единого от 70, ученика святого апостола Павла”³. Metody jako arcybiskup stolicy św. Andronika przez pół roku przełożył z greki na słowiański całe Pismo św. Kronikarz wyciąga z tego następujący wniosek:

Тѣм же словѣнску языку учитель есть Анѣдроникъ апостоль. В Моравы бо ходилъ и апостоль Павелъ училъ ту; ту бо есть Илюрикъ, его же доходилъ апостоль Павелъ, ту бо бѣша словене первое. Тѣм же и словенску языку учитель есть Павелъ, от него же языка и мы есмо Русь, тѣмъ же и нам Руси учитель есть Павелъ, понеже училъ есть языкъ словѣнскъ и поставилъ есть епископа и намѣсника по себѣ Андроника словенску языку. А словенський языкъ и рускый одно есть⁴.

Dalej krótko wyjaśnia kronikarz pochodzenie nazwy Rusi od Warjagów, zaś Polan od pól i jeszcze dobitnie powtarza, że „язык словенски единъ”⁵.

Opowiadanie to przynosi parę ciekawych informacji. Dowiadujemy się z niego choćby o nauczaniu św. Pawła w regionie, w którym nie spodziewalibyśmy się go zastać. W dodatku dzięki utożsamieniu Iliricum z Panonią i Morawami okazało się, że to starożytna Iliria była kolebką Słowian. A w dodatku, ponieważ Słowianie byli jednością, św. Paweł miał być również apostołem słowiańsko-wareckiej Rusi.

Już Aleksiej Szachmatow uznał, że fragment ten stanowi wtwór do zwodu latopisarskiego, wpisany tam przez mnicha Sylwestra około 1116 r. Nazwał ten fragment *Сказание о преложении книг* i uznał, że jest zachodniosłowiańskiego pochodzenia. Jego druga część opiera się na *Żywocie Metodego*, natomiast pierwsza może być kompozycją latopisarza, który z pamięci i z błędami odtwarzał obszerniejsze opowiadanie⁶. Przypatrzmy się zatem, jak tak zwana

³ Ibidem, s. 22–23.

⁴ Ibidem, s. 23.

⁵ Ibidem.

⁶ A. A. Шахматов, *Сказание о преложении книгъ на словѣнскій языкъ*, [in:] *Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908, s. 172–188. Fragmenty tego opowiadania miały zachować się w późnych latopisarskich opowieściach o niszczeniu prawdziwej

Legenda panońska, czyli obszerny *Żywot św. Metodego*, która powstała wnet po jego śmierci⁷, opisuje losy swojego bohatera. Dzięki porównaniu obu dzieł zobaczymy, jakie nowe fakty o misji słowiańskiej, nie tylko Braci Sołuńskich, przynosi opowiadanie latopisarskie i poszukamy ich znajomości w bałkańskiej tradycji dziejopisarskiej.

Żywot św. Metodego zaczyna się od obszernej wstawki teologicznej wyjaśniającej istotę Trójcy Św. W kontekście ówczesnych sporów teologicznych ogniskujących się wokół kwestii pochodzenia Ducha Św. (tzw. kwestia *Filioque*) zdanie brzmi dobitnie: „Отъ тогоже Отца и сватѣхъ Духъ исходитъ. Икоже рече самъ Гынъ вождѣмъ гласомъ: Духъ истинный, иже отъ Отца исходитъ”⁸. Zapoznajemy się też z rozwojem prawowiernej nauki wykuwanej w walce z herezjami i odszczepieństwami na sześciu soborach powszechnych. W drugim rozdziale wprowadzony został bohater *Legendy*, wywodzący się „z rodu nie pospolitego, ale zacnego i szanowanego, znanego

wiary przez św. Wojciecha. Ten ostatni element wydaje się nieprawdopodobny, gdyż trudno widzieć w św. Wojciechu niszczyciela obrządku słowiańskiego, skoro późniejsza tradycja czeska przypisywała mu autorstwo staroczeskiego hymnu *Hospodine, pomiluj ny*, zaś tradycja polska od XVI w. w nim widziała twórcę *Bogurodzicy*. Zob. T. Witczak, *Literatura średniowiecza*, Warszawa 1990, s. 50; T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1995, s. 280 (informacja o autorstwie św. Wojciecha pojawiła się w 1506 r. w druku *Statutu* Jana Łaskiego w drukarni Jana Hallera); G. Labuda, *Studia nad początkami państwa polskiego*, t. 2, Poznań 1988, s. 152–155; idem, *Święty Wojciech, biskup-męczennik, patron Polski, Czech i Węgier*, Wrocław 2000, s. 38–39. O czeskiej tradycji przypisującej św. Wojciechowi autorstwo *Hospodine, pomiluj ny* zob. R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, *Slavnikovci ve středověkém písemnictví*, Praha 1987, s. 408–409.

⁷ Zob. J. Leśny, *Żywoty Konstantyna i Metodego*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich* [dalej cyt.: SSS], t. 7, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982, s. 310.

⁸ *Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)*, wyd. T. Lehr-Splawiński, Warszawa 2000, *Żywot Metodego*, rozdz. 1, s. 96 (tekst polski ibidem, s. 97). Zrodzona w kręgach teologów hiszpańskich i przejęta przez teologów karolińskich koncepcja, że Duch Św. pochodzi od Ojca i Syna (*Filioque*) stała się wkrótce dogmatem zachodniej części Kościoła (dziś Kościołów rzymskokatolickiego i protestanckich). Przeciwno temu występowali teologowie greccy (dziś: prawosławni), posługując się do dziś argumentacją Focjusza z jego *Mistagogii Ducha Św.* Por. M. D. Knowles, D. Obolensky, *Historia Kościoła*, t. 2: 600–1500, przeł. R. Turzyński, Warszawa 1988, s. 81, 83–84; G. d’Onofrio, *Historia teologii*, t. 2: *Epoka średniowieczna*, przeł. W. Szymona OP, Kraków 2005, s. 113–114. W przystępny sposób referuje istotę sporu A. Ciućka, *Początki formuły „Filioque”*, „Magazyn Teologiczny Semper Reformanda”, <<http://www.magazyn.ekumenizm.pl/content/article/2004012015532038.htm>> (5.05.2017). J. Leśny (*Konstantyn i Metody apostołowie Słowian. Dzieło i jego losy*, Poznań 1987, s. 32–33, 35) podkreśla, że obaj bracia związani byli z patriarchą Ignacym, przeciwnikiem Focjusza, ale ten ostatni był jednym z mistrzów Konstantyna.

najpierw Bogu i cesarzowi, i wszystkim mieszkańcom Sołunia...”. Jemu to cesarz powierzył „rządy księstwa słowiańskiego”⁹. Po kilku latach Metody rzekł się funkcji administracyjnej i wstąpił jako mnich do klasztoru na górze Olimp w Bitynii. Po odbytej wraz z młodszym bratem Konstantynem misji do Chazarów został ihumenem klasztoru Polychron. Następnie napotykamy na wspomniany wyżej dialog cesarza i obu braci, wysyłanych przez cesarza Michała do Roścysława i Świętopełka morawskich. Po trzech latach misjonarze wrócili do swojej ojczyzny, lecz natychmiast posłał po nich „апостоликъ Никола”¹⁰, który pobłogosławił ich misję i księgi słowiańskie, a także potępił krytyków ksiąg słowiańskich, nazywając ich „pilacjanami i trójjęzycznikami”¹¹. Po śmierci Konstantyna Filozofa Metody na prośbę Kocela został wysłany jako misjonarz dla wszystkich krajów słowiańskich, przytacza się też tekst bulli Hadriana II¹². Kocel ponownie wysłał Metodego z prośbą, by papież wyświęcił go „на єпискоупство въ Панонии, на столъ сватаєго Андронка апостола от .ѿ. [70], юже и бысть”¹³. Następnie dowiadujemy się o jego uwięzieniu w Szwabii, uwolnieniu po papieskiej interwencji i posłaniu do Morawian¹⁴. Potem następuje opis trzech prorocत्व Metodego, w tym znany nam dobrze epizod z ochrzczeniem księcia na Wiśle¹⁵, wspomina się też o walce wyznawców herezji hiopatorskiej z nauką Metodego – chodzi oczywiście o zwolenników pochodzenia Ducha Św. od Syna¹⁶, a także jego wsparciu przez Stolicę Apostolską i cesarstwo, oczywiście bizantyńskie, i o jego podróżach misyjnych¹⁷. Rozdział 15 poświęcony jest przełożeniu przez niego w ciągu półroczu wszystkich ksiąg Pisma św. z wyjątkiem Ksiąg Macha-

⁹ *Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)*, rozdz. 2, s. 105 (tekst staro-cerkiewno-słowiański s. 104).

¹⁰ Ibidem, rozdz. 6, s. 106 (tekst polski s. 107).

¹¹ Ibidem, rozdz. 6, s. 109 (tekst staro-cerkiewno-słowiański s. 108). W rzeczywistości był to następca Mikołaja I, Hadrian II.

¹² Ibidem, rozdz. 8, s. 108–110 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), 109–111 (tekst polski).

¹³ Ibidem, rozdz. 8, s. 110 (tekst polski s. 111).

¹⁴ Ibidem, rozdz. 9–10, s. 110–112 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 111–113 (tekst polski).

¹⁵ Ibidem, rozdz. 11, s. 114 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 115 (tekst polski). Tu por. np. ostatnio R. Grzesik, *Czy rok 966 rozpoczął dzieje chrześcijaństwa w Polsce czyli krytyka historii alternatywnej*, [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, Seria 3, t. 2: *Chrześcijaństwo w kulturze, sztuce i historii*, red. Z. Abramowicz, K. Korotkich, Białystok 2016, s. 85–94.

¹⁶ *Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)* rozdz. 12, s. 114–116 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 115–117 (tekst polski).

¹⁷ Ibidem, rozdz. 12–14, s. 116 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 117 (tekst polski).

bejskich, które dołożył do dokonanych już wcześniej z bratem przekładów Psalterza, Ewangelii i Dziejów Apostolskich z wybranymi modlitwami liturgicznymi. Do przekładu Metody dodał też *Nomokanon* i *Księgi Ojców*, czyli *Pateryk*¹⁸. Nad Dunajem spotkał się z królem węgierskim¹⁹. Ostatni rozdział *Legendy*, jak łatwo się domyślić, poświęcony jest wybraniu przez Metodego następcy, Gorazda, oraz jego zgonowi 6 kwietnia 6393 r. od stworzenia świata, co odpowiada 885 r. ery chrześcijańskiej²⁰.

Jak widzimy, tekst *Opowiadania o przełożeniu ksiąg* odbiega od tekstu *Legendy panońskiej*. Najciekawsze wydaje się utożsamienie przez autora *Opowiadania* Panonii z Morawami i Illiricum²¹. Służy ono chyba, by „odnaleźć” poprzednika Metodego w apostołowaniu wśród Słowian. A miał on, według *Opowiadania*, poprzedników czcigodnych, św. Andronika, którego poprzedzał sam św. Paweł, apostołujący w Illiricum. A skoro Illiricum jest tożsame z Panonią i Morawą, to znaczy, że tamtejszych Słowian nawracał sam apostoł Paweł. Chyba już od ruskiego latopisarza pochodzi dalszy sylogistyczny wywód. Bo skoro Słowianie i Ruś są tożsami i Słowian nawracał apostoł Paweł, to znaczy, że Ruś z chrześcijaństwem zetknęła się właśnie dzięki niemu.

Fakt pobytu św. Pawła nad Adriatykiem nie jest obcy również *Kronice węgiersko-polskiej*. Pochodząca według moich ustaleń z trzeciej lub początków czwartej dekady XIII w. i wywodząca się z otoczenia Kolomana halickiego i jego żony Salomei, przez blisko dwa wieki była ona przedmiotem kontrowersji jako źródło podające historię Węgier i stosunków węgiersko-

¹⁸ Ibidem, rozdz. 15, s. 118 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 119 (tekst polski).

¹⁹ Ibidem, rozdz. 16, s. 118 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 119 (tekst polski). Jan Leśny uznał, że chodzi o spotkanie Metodego z królem wschodniofrankijskim Karolem III Otyłym, przypuszczalnie w Tulln w 884 r., por. J. Leśny, *Konstantyn i Metody...*, s. 69. I. H. Tóth (*Metód találkozás az „ugor királlyal”, [in:] Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*, red. L. Koszta, Szeged 1995, s. 191–196) uznaje, że metropolita istotnie spotkał się z Węgrem, ale nie był to „кополь” (bo to jest już późniejsza interpolacja), lecz jeden z wodzów, może udający się w 881 r. na dwór Świętopełka, by zawrzeć przymierze przeciwko Wschodnim Frankom.

²⁰ *Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)*, rozdz. 17, s. 118–120 (tekst staro-cerkiewno-słowiański), s. 119–121 (tekst polski).

²¹ Termin ten – jak prawie wszystkie nazwy geograficzne w średniowieczu – ma antyczny rodowód i oznacza krainę Illirów. Rzymianie po podboju utworzyli prowincję, z której wydzielili nadadriatycką Dalmację. Por. *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria łacińska*, t. 1: *Starożytność. Pisarze najdawniejsi*, tłum. i oprac. A. Kotłowska, R. Grzesik, B. Grunwald-Hajdasz, Poznań–Warszawa 2016, s. 228–229. Wersja elektroniczna: <<http://www.ireteslaw2.ispan.waw.pl/handle/123456789/24>> (5.05.2017). O Panonii ibidem, s. 297–298.

-słowiańskich, szczególnie węgiersko-polskich²². Nas interesuje jeden drobny szczegół podany w trzecim rozdziale *Kroniki*, wyłącznie w dłuższej redakcji. Oto Węgrzy wraz ze swym władcą Akwilą, w krótszej redakcji wprost zwanym Attylą, po pokonaniu Chorwatów i Słowian, którzy zgrzeszyli przeciwko Bogu, bo zabili wybranego przez Niego króla Kazimierza, w krótszej redakcji zwanego Kreszimirem, zaczęli osiedlać się w Sławonii, którą na swoją część przemianowali na Ungarię, czyli Węgry. Zaczęli też brać sobie miejscowe kobiety za żony. Podobnie postąpił Akwila/Attyla. W źródle czytamy: „Król zaś Sławonii i Chorwacji nadmorskiej upodobał sobie miasto, które zwie się Splitem, które święty Paweł apostoł nawrócił na wiarę chrześcijańską i przez pięć lat dzierżył tamtejszą katedrę, a potem po wyświęceniu biskupa udał się do Rzymu”²³. A zatem powstanie metropolii splickiej powiązано z działalnością św. Pawła, który miał być przez pięć lat tamtejszym biskupem. Tradycję o jego pobycie w Dalmacji odnotował już w połowie X w. Konstanty Porfirogeneta, który opisując miasta i wyspy Paganii, pisze: „inna wielka wyspa Meleta lub Malozeatai, o której wspomina w *Dziejach Apostolskich* święty Łukasz, nazywając ją Melita; na niej mianowicie żmija ukąsiła świętego Pawła w palec, a on spalił ją w ogniu”²⁴. Wincenty Swoboda, w komentarzu do tego fragmentu, prostuje cesarza – żmija ukąsiła św. Pawła na Malcie, i dodaje: „Możliwe jednak, iż wzmianka ta u Konstantyna jest odbiciem jakiejś lokalnej tradycji”²⁵. Potwierdzenie przypuszczenia wyśmienitego historyka znajdujemy w *Kronice* Tomasza, archidiakona splickiego, powstałej na początku drugiej połowy XIII w., w której opisał dzieje rodzimego Kościoła.

²² R. Grzesik, *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Poznań 1999, passim.

²³ *Żywot św. Stefana króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska*, przeł., wstęp i koment. opatrzył R. Grzesik, Warszawa 2003, s. 60. Tekst łaciński: *Chronica Hungaro-Polonica*, pars 1. (*Textus cum varietate lectionum*), ed. B. Karácsonyi, Szeged 1969, s. 19: „Rex uero sclauonie et chrwacie circa mare delectabatur in ciuitate, que Sipleth dicitur, quam sanctus paulus apostolus ad fidem christianam conuertit, et ipsam episcopalem kathedram V annis tenuit, deinde ordinate episcopo romam pecijt”. Zdaniem M. Homzy (*Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*, Bratislava 2009, s. 130, przyp. 40) chodzi tu o tradycję władców chorwackich, których miejscem koronacji i nekropolią była bazylika Najświętszej Maryi Panny i Św. Szczepana w Solinie koło Splitu.

²⁴ Constantine Porphyrogenitus, *De administrando Imperio*, wyd. Gy. Moravcsik, przeł. R. J. H. Jenkins, Budapest 1949, rozdz. 36, s. 164–165. Tekst polski za: *Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria grecka*, z. 3: *Pisarze z VII–X wieku*, wyd. A. Brzóstkowska, W. Swoboda, Warszawa 1995, s. 449–450.

²⁵ *Testimonia...*, s. 473, przyp. 67.

Czytamy w niej, że „Pierwszym zaś, który rozszerzył Ewangelię Chrystusa od Jerozolimy aż po Ilirię, był św. Paweł Apostoł, jednak sam osobiście nie dotarł do Ilirii, by nauczać, lecz wysłał swojego ucznia Tytusa, jak powiedział Tymoteuszowi: Krescens udał się do Galatów, Tytus do Dalmacji”²⁶. Brzmi to jak jawna polemika z rozpowszechnionym poglądem, że św. Paweł osobiście zawitał do Splitu.

Jak widzimy, tradycja o pobycie św. Pawła w Dalmacji, odnotowana już w połowie X w. przez uczonego cesarza bizantyńskiego, utrzymywała się przynajmniej do drugiej połowy XIII w. Wykorzystana została przez opowiadanie o działalności św. Konstantyna Filozofa i Metodego, pokazując, jakich dostojnych mieli poprzedników w swoim apostołskim dziele. Wydaje się, że opowiadanie to uchwyciło terytorialny zasięg archidiecezji Metodego, obejmującej przynajmniej części dawnego rzymskiego Illiricum, Panonię oraz współczesne autorowi Morawy. Do grona poprzedników Metodego zaliczony został też uczeń św. Pawła, Andronik, uznany za jednego z apostołów²⁷. Co więcej, Illiricum, ale chyba w tym szerszym znaczeniu, uznane zostało za kolebkę Słowian. Przypomina się tu panońska koncepcja etnogenezy Słowian wyrażona w *Interpolacji słowiańskiej Kroniki wielkopolskiej*, która ewidentnie nosi ślady znajomości tradycji ruskiej, czerpiącej pełnymi garściami z omawianej tu tradycji wielkomorawsko-panońskiej²⁸.

²⁶ *Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Archdeacon Thomas of Split, History of the Bishops of Salona and Split*, Latin text by O. Perić, ed., transl. and ann. by D. Karbić, M. Matijević Sokol, J. Ross Sweeney, Budapest – New York 2006, s. 12: “Primus itaque beatus Paulus apostolus qui ab Ierusalem usque Illyricum replevit evangelio Christi; non tamen ipse per se intravit Illyricum predicare, sed missit Titum discipulum suum, sicut dicit ad Timoteum: Crescens abiit in Galatiam, Titus in Dalmatiam”. Polski przekład własny, opublikowany ostatnio w: R. Grzesik, *Hungaria – Slavia – Europa Centralis. Studia z dziejów środkowoeuropejskiej kultury we wczesnym średniowieczu*, Warszawa 2014, s. 64.

²⁷ Pojawia się on w *Liście św. Pawła do Rzymian* 16,7: „Pozdrowcie Andronika i Juniasa, moich rodaków i współtowarzyszy więzienia, którzy się wyróżniają między apostołami, a którzy przede mną przystali do Chrystusa”. Tekst za: *Biblia Tysiąclecia: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, wyd. 2 zmienione, Poznań–Warszawa 1971, s. 1290.

²⁸ Por. R. Grzesik, *Panonia kolebką Słowian? O pewnej koncepcji etnogenetycznej*, [w:] *Kultura, literatura oraz myśl filozoficzna Słowian Wschodnich i Południowych w powiązaniach, wzajemnych oddziaływaniach. Konferencja pod honorowym patronatem Komitetu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Bydgoszcz, 13–14 września 2012*, red. C. Nelkowski, Bydgoszcz 2012, (*XVI Musica Antiqua Europae Orientalis. Acta Slavica*), s. 99–107; idem, *Jan*

Jak się wydaje, u podstaw średniowiecznej świadomości historycznej społeczeństw środkowoeuropejskich, wliczając w to ruskie, leżała rozwinęta tradycja wielkomorawsko-panońska. Swego czasu zaproponowałem wyróżnienie w niej dwóch nurtów: politycznego, skupionego wokół osoby Świętopełka (czy raczej Świętopełków – ojca i syna), który wnikliwie zanalizowany został ostatnio przez Martina Homzę²⁹, oraz nurtu kulturowego. Ten pierwszy zachował się przeważnie w postaci opowiadań ustnych, rozpowszechnionych głównie na obszarze średniowiecznych Węgier i przekazywanych przez jokulatorów i igrców. Ten drugi, koncentrujący się wokół działalności św. św. Cyryla i Metodego, przekazywany był zasadniczo w formie literackiej. Opowiadanie, któremu poświęciliśmy tu swą uwagę, musiało narodzić się wśród uczniów obu braci w Panonii albo w Chorwacji, wśród tzw. głągolaszy, i przypuszczalnie jeszcze w X w. za pośrednictwem bułgarskim, gdzie przecież osiadła najliczniejsza grupa ich uczniów, pręźnie kontynuująca dzieło swych mistrzów, przeszło na Ruś, gdzie dotrwało do naszych czasów w zwodach latopisarskich, zawierających *Powieść lat minionych*³⁰.

BIBLIOGRAFIA

- Biblia Tysiąclecia: Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, wyd. 2 zmienione, Poznań–Warszawa 1971.
- Chronica Hungaro-Polonica*, pars 1. (*Textus cum varietate lectionum*), ed. B. Karácsonyi, Szeged 1969.
- Ciučka A., *Początki formuły „Filioque”*, „Magazyn Teologiczny Semper Reformanda”, <<http://www.magazyn.ekumenizm.pl/content/article/2004012015532038.htm>> (5.05.2017).
- d’Onofrio G., *Historia teologii*, t. 2: *Epoka średniowieczna*, tłum. W. Szymona OP, Kraków 2005.

z Dąbrówki a panońska koncepcja etnogenezy Słowian, [w:] *Komentarz Jana z Dąbrówki do Kroniki biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, M. Olszewski, Warszawa 2015, s. 275–284.

²⁹ M. Homza et al., *Svätopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*, Bratislava 2013.

³⁰ R. Grzesik, *Great Moravia as the Basis of the Central European Medieval Historical Tradition*, [in:] *Slovensko a Chorvátsko. Historické paralely a vzťahy (do roku 1780)*. *Slovačka i Hrvatska. Povijesne paralele i veze (do godine 1780.)*, red. M. Homza, J. Lukačka, N. Budak, Bratislava 2013, s. 66–71. Do tego nurtu być może należy zwrot „pastores Romanorum” użyty przez Anonima węgierskiego na określenie mieszkańców zachodniej części Basenu Karpackiego, których napotkali przybywający Węgrzy. Por. R. Grzesik, *Blasi and Pastores Romanorum in the Gesta Hungarorum by an Anonymous Notary*, „Res Historica”, t. 41, 2016, s. 25–34.

- Grzesik R., *Kronika węgiersko-polska. Z dziejów polsko-węgierskich kontaktów kulturalnych w średniowieczu*, Poznań 1999.
- Grzesik R., *Panonia kolebką Słowian? O pewnej koncepcji etnogenetycznej*, [w:] *Kultura, literatura oraz myśl filozoficzna Słowian Wschodnich i Południowych w powiązaniach, wzajemnych oddziaływaniach. Konferencja pod honorowym patronatem Komitetu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, Bydgoszcz, 13–14 września 2012*, red. C. Nelkowski, Bydgoszcz 2012, (*XVI Musica Antiqua Europae Orientalis. Acta Slavica*).
- Grzesik R., *Great Moravia as the Basis of the Central European Medieval Historical Tradition*, [in:] *Slovensko a Chorvátsko. Historické paralely a vzťahy (do roku 1780). Slovačka i Hrvatska. Povijesne paralele i veze (do godine 1780.)*, red. M. Homza, J. Lukačka, N. Budak, Bratislava 2013.
- Grzesik R., *Hungaria – Slavia – Europa Centralis. Studia z dziejów środkowoeuropejskiej kultury we wczesnym średniowieczu*, Warszawa 2014.
- Grzesik R., *Jan z Dąbrowki a panońska koncepcja etnogenezy Słowian*, [w:] *Komentarz Jana z Dąbrowki do Kroniki biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrowka, M. Olszewski, Warszawa 2015.
- Grzesik R., *Blasi and Pastores Romanorum in the Gesta Hungarorum by an Anonymous Notary*, „Res Historica”, t. 41, 2016, <https://doi.org/10.17951/rh.2016.o.25>.
- Grzesik R., *Czy rok 966 rozpoczął dzieje chrześcijaństwa w Polsce czyli krytyka historii alternatywnej*, [w:] *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, Seria 3, t. 2, *Chrześcijaństwo w kulturze, sztuce i historii*, red. Z. Abramowicz, K. Korotkich, Białystok 2016.
- Homza M., *Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*, Bratislava 2009.
- Homza M. et al., *Svätopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*, Bratislava 2013.
- Knowles M. D., Obolensky D., *Historia Kościoła*, t. 2, 600–1500, tłum. R. Turzyński, Warszawa 1988.
- Labuda G., *Studia nad początkami państwa polskiego*, t. 2, Poznań 1988.
- Labuda G., *Święty Wojciech, biskup-męczennik, patron Polski, Czech i Węgier*, Wrocław 2000.
- Leśny J., *Żywoty Konstantyna i Metodego*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. 7, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.
- Leśny J., *Konstantyn i Metody apostołowie Słowian. Dzieło i jego losy*, Poznań 1987.
- Michałowska T., *Średniowiecze*, Warszawa 1995.
- Nový R., Sláma J., Zachová J., *Slavnikovci ve středověkém písemnictví*, Praha 1987.
- Constantine Porphyrogenitus, *De administrando Imperio*, wyd. Gy. Moravcsik, tłum. R. J. H. Jenkins, Budapest 1949.
- Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria grecka*, z. 3, *Pisarze z VII–X wieku*, wyd. A. Brzostkowska, W. Swoboda, Warszawa 1995.
- Testimonia najdawniejszych dziejów Słowian. Seria łacińska*, t. 1: *Starożytność. Pisarze najdawniejsi*, tłum. i oprac. A. Kotłowska, R. Grzesik, B. Grunwald-Hajdasz, Poznań–Warszawa 2016.
- Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Archidiacon Thomas of Split, History of the Bishops of Salona and Split*, Latin text by O. Perić,

- ed., transl. and ann. by D. Karbić, M. Matijević Sokol, J. Ross Sweeney, Budapest – New York 2006.
- Tóth I. H., *Metód találkozása az „ugor királlyal”*, [in:] *Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*, ed. L. Koszta, Szeged 1995.
- Witczak T., *Literatura średniowiecza*, Warszawa 1990.
- Żywot św. Stefana króla Węgier czyli Kronika węgiersko-polska*, tłum., wstęp i koment. opatrzył R. Grzesik, Warszawa 2003.
- Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)*, wyd. T. Lehr-Splawiński, Warszawa 2000.
- Повесть временных лет*, т. 1, изд. Д. С. Лихачев, перевод. Д. С. Лихачев, Б. А. Романов, ред. В. П. Адрианова-Перетц, Москва–Ленинград 1950.
- Шахматов А. А., *Сказание о преложении книгъ на словѣнскій языкъ*, [in:] *Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(01\)78841-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)78841-1).

Great Moravian-Pannonian *Story of Books Translation*

Ryszard Grzesik

We read in the *Primary Chronicle* s. a. 6406 from the World-Creation i.e. 898 A.D. about the missionary activity of SS. Cyril and Methodius, who were invited to the Slavic lands by the Princes Rostislav, Svätopluk and Kocel. They were supported by the Pope. Methodius was the Archbishop of Pannonia in Metropolis which was created by St. Andronicus, one of St Paul's disciples. St Paul himself was a missionary in Illiricum, which covered also the territory of Moravia. While Illiricum with Moravia is a Slavic land using the same language as the Rus' inhabitants, St. Paul was the Apostle of Rus'. This story was called *The Story of Books Translation* by Aleksey Aleksandrovich Shakhmatov. After the comparison of this fragment of the *Primary Chronicle* with the oldest *Life of St. Methodius* known as the *Pannonian Legend* I conclude that the identification of Pannonia and Moravia with Illiricum is the most important difference between both narratives. It served to prove that St Paul was an Apostle of Pannonia and Moravia. This story based on a false tradition of Paul's staying in Dalmatia, was expressed by Constantinus Porphyrogenitus and the *Hungarian-Polish Chronicle*. It seems that Thomas of Split (Spalatto) argued against this idea. It belongs to wider complex of Great Moravian and Pannonian stories which were incorporated to the historical and political tradition of Central European countries, especially Hungary, Bohemia and Croatia.

Великоморавско-паннонское Сказание о преложении книг*Рышард Гжесик*

В *Повести временных лет* под 6406 годом от сотворения мира (898 г. христианской эры) помещены сведения о миссионерской деятельности св. Кирилла и Мефодия, которые были приглашены в славянские страны заручившимися поддержкой Римского Папы князьями Ростиславом, Святополком и Коцелом. Мефодий стал архиепископом Паннонии в митрополии, основанной св. Андроником, одним из учеников св. ап. Павла. Последний был миссионером в Иллирике, римской провинции, включавшей и Моравию. На том основании, что Иллирик вместе с Моравией являются славянскими странами, жители которых используют тот же язык, что и на Руси, летописец посчитал, что ап. Павел был миссионером Руси. Этот рассказ назван Алексеем Александровичем Шахматовым *Сказанием о преложении книг*. Я сравнил этот текст с древнейшим *Житием св. Мефодия*, известным как *Паннонская легенда* и выяснил, что главным отличием между ними является идентификация Паннонии и Моравии с Иллириком. В этом источнике св. Павел назван апостолом Паннонии и Моравии, а также приведена ложная информация о пребывании ап. Павла в Далмации, зафиксированная Константином Багрянородным и *Венгерско-польской хроникой*. С этими суждениями, насколько мне известно, полемизировал далматинский хронист Фома Сплитский. Однако они принадлежали к более широкому комплексу великоморавских и паннонских рассказов, присущих исторической и политической традиции центрально-европейских стран, прежде всего Венгрии, Чехии и Хорватии.